

Tankar, åsikter och erfarenheter av jiddisch

Karin Siljevall

Handledare: Ulla Börestam
Institutionen för nordiska språk

Sammandrag

Den här uppsatsen handlar om tankar, åsikter och erfarenheter av det nationella minoritetsspråket jiddisch och den bygger på intervjuer med fyra personer i olika åldrar som bor på olika platser i Sverige. Deltagarna är två män och två kvinnor, en äldre och en yngre av varje kön. Alla fyra har någon form av koppling till jiddisch.

Resultatet av studien analyseras mot bakgrund av två teoretiska modeller för att utvärdera hotade språk. Det är dels Fishmans GIDS-skala, dels de förutsättningar för att språk används som presenteras av Grin. Det som framkommer i resultatet är att de äldre intervjupersonerna kan prata jiddisch men läser och skriver väldigt begränsat. De har lärt sig språket i hemmet genom familj och släkt. En av de yngre talar, läser och skriver jiddisch. Han har lärt sig jiddisch på eget initiativ och har ingen judisk bakgrund. Den andra yngre intervjupersonen kan nästan ingen jiddisch alls, varken tala, skriva eller läsa. Hon kan bara förstå lite grand.

Vidare framkommer det att de äldre inte fört vidare språket till sina barn. Detta beror på att det bara varit en av barnens föräldrar som kunnat språket men också att språket inte betraktats som nödvändigt eller viktigt att föra vidare.

Alla informanter menar dock att språket behöver få hjälp för att klara sig och önskar mer ekonomiskt stöd. De känner i viss mån också ett ansvar för språket.

Undersökningen, som är av kvalitativ art, kompletterar andra studier och visar ungefär samma tendenser men ur ett annat perspektiv. Till skillnad från exempelvis enkätundersökningar visar den här studien vilka tankar som ligger bakom åsikter eller sätt att agera.

Innehållsförteckning

<u>Sammandrag.....</u>	<u>2</u>
<u>1 Inledning.....</u>	<u>5</u>
<u>1.1 Syfte.....</u>	<u>5</u>
<u>1.2 Frågeställningar.....</u>	<u>5</u>
<u>1.3 Disposition.....</u>	<u>5</u>
<u>2 Bakgrund.....</u>	<u>6</u>
<u>2.1 Jiddisch.....</u>	<u>6</u>
<u>2.2 Judar i Sverige och Europa.....</u>	<u>7</u>
<u>2.3 Minoritetsspråkskonventionen och språklagen.....</u>	<u>7</u>
<u>2.4 Sammanfattning.....</u>	<u>8</u>
<u>3 Forskningsbakgrund.....</u>	<u>9</u>
<u>3.1 Flerspråkighet.....</u>	<u>9</u>
<u>3.2 Språkplanering.....</u>	<u>10</u>
<u>3.3 Grins förutsättningar för språkbruk.....</u>	<u>10</u>
<u>3.4 GIDS-skalan.....</u>	<u>11</u>
<u>3.5 De nationella minoriteterna idag.....</u>	<u>12</u>
<u>3.6 Läget för jiddisch.....</u>	<u>13</u>
<u>3.7 Forskning om judar och jiddisch i Sverige.....</u>	<u>14</u>
<u>3.8 Sammanfattning.....</u>	<u>15</u>
<u>4 Metod och material.....</u>	<u>16</u>
<u>4.1 Metod.....</u>	<u>16</u>
<u>4.2 Etik.....</u>	<u>16</u>
<u>4.3 Material.....</u>	<u>17</u>
<u>4.3.1 Insamling av material.....</u>	<u>17</u>
<u>4.3.2 Intervjupersonerna.....</u>	<u>17</u>
<u>4.3 Sammanfattning.....</u>	<u>18</u>
<u>5 Resultat.....</u>	<u>19</u>
<u>5.1 Grins tre förutsättningar för språkbruk.....</u>	<u>19</u>
<u>5.1.1 Ada f. 1950.....</u>	<u>19</u>
<u>5.1.2 Ben f. 1956.....</u>	<u>21</u>
<u>5.1.3 Carl f. 1981.....</u>	<u>22</u>
<u>5.1.4 Dora f. 1989.....</u>	<u>22</u>
<u>5.2 GIDS-skalan.....</u>	<u>23</u>
<u>5.3 Tankar om jiddisch som nationellt minoritetsspråk.....</u>	<u>25</u>
<u>5.4 Jämförelse med tidigare forskning.....</u>	<u>26</u>

<u>5.5 Sammanfattning.....</u>	<u>27</u>
<u>6 Diskussion av resultat.....</u>	<u>28</u>
<u>6.1 Diskussion av resultat i förhållande till förutsättningar för språkbruk.....</u>	<u>28</u>
<u>6.2 Diskussion av resultat i förhållande till GIDS-skalan.....</u>	<u>29</u>
<u>6.3 Diskussion av resultat i förhållande till informanternas tankar om jiddisch som nationellt minoritetsspråk.....</u>	<u>29</u>
<u>Referenser.....</u>	<u>32</u>
<u>Bilaga 1.....</u>	<u>34</u>

1 Inledning

Jiddisch är ett av Sveriges nationella minoritetsspråk. De flesta har nog en ganska vag bild av vad det innebär och kanske ännu vagare bild av jiddisch som språk. För att förstå vad minoritetsspråksstatusen innebär är det viktigt att känna till språken i fråga. Framförallt är det viktigt att ha förståelse för vad talarna själv kan och känner om sitt språk.

Denna uppsats tar upp olika sätt att se på det nationella minoritetsspråket jiddisch bland personer med någon form av koppling till språket. Fokus ligger på känslor, åsikter och relationer till språket i sig och som nationellt minoritetsspråk. Uppsatsen berör också tillgången på språket, hur den egna språkförmågan uppfattas och varför man valt att lära sig, eller inte lära sig, tala, skriva och läsa jiddisch.

1.1 Syfte

Uppsatsens syfte är att lyfta fram erfarenheter och tankar som några människor i olika åldrar med anknytning till det nationella minoritetsspråket jiddisch har. Fokus ligger på deras syn på språket och vad själva de tänker kring användning och inläring. Syftet är också att undersöka hur de tänker kring att föra språket vidare till eventuella barn samt vilken roll språket spelar i deras liv och i samhället. Ett annat syfte är att jämföra med tidigare undersökningar och med hjälp av dessa diskutera vad detta innebär för jiddisch som språk och om det skett någon förändring som följd av statusen.

1.2 Frågeställningar

Min studie är explorativ vilket innebär att jag har ett förutsättningslöst tillvägagångssätt. Detta beror på att mina förkunskaper om språket är mycket begränsade. Av denna anledning har jag heller ingen hypotes. Uppsatsen berör på vilket sätt personer med anknytning till jiddisch har förhållit sig till språket, hur de agerat - och varför. Hur kommer det sig att de väljer att föra vidare språket till sina barn eller att inte göra det? Hur kommer det sig att man går kurser i jiddisch eller låter bli? Vilka tankar finns om språket och hur tror de att andra ser på det? Vad innebär i förlängningen individernas val för språkets användande och ställning i Sverige?

1.3 Disposition

Inledningsvis presenteras bakgrund och fakta om språket jiddisch (kapitel 2). Därefter följer en forskningsöversikt (kapitel 3). I kapitel 4 presenteras den metod som undersökningen genomförts med och materialet. I femte kapitlet presenteras resultatet av studien mot bakgrund av Grins förutsättningar för språkbruk, Fishmans GIDS-skala, jiddisch som nationellt minoritetsspråk. Därefter jämförs resultaten med tidigare forskning varpå en diskussion av resultatet följer.

2 Bakgrund

I följande kapitel ges en bakgrund till studien vilken belyser fakta om jiddisch som språk. Därefter följer en presentation av minoritetsspråkskonventionen och språklagen.

2.1 Jiddisch

Jiddisch är det språk som använts till vardags av den europeiska judiska befolkningen sedan ungefär 1000 år tillbaka, främst i de områden där man annars talade tyska. Språket har germanska rötter och är i viss mån baserat på tyska även om det finns tydliga skillnader mellan språken, både i ordförråd och grammatik. Jiddisch har aldrig varit majoritetsspråk i någon stat eller varit det språk som använts på en officiell samhällsnivå. Detta återspeglas av ordförrådet som saknar vissa begrepp inom dessa domäner (Sznajderman-Rytz 2003:46–55).

Det finns tre huvudvarieteter av jiddisch. Den som utgjort normen för skriftspråket är litauisk jiddisch, men enligt Sznajderman-Rytz (2003) är det den polska varieteten som brukar betraktas som mest genuin. Utöver dessa två finns också ukrainsk-jiddisch. Tidigare fanns också varieteten västjiddisch.

Språket skrevs ursprungligen med det hebreiska alfabetet men idag är det också vanligt att använda det latinska. Ofta lånas ord in från andra språk i området där talarna bor när det saknas i jiddisch, i Sverige är det exempelvis ordet smörgåsar, som blivit *smergosis*. På grund av detta klassificerar Sznajderman-Rytz (2003:49) jiddisch som ett så kallat sammansatt språk.

I Sverige har språket funnits sedan slutet på 1700-talet, då de första judarna permanent bosatte sig Stockholm. Aaron Isaac betraktas som Sveriges första jude och han lämnade memoarer på västjiddisch efter sig. Sedan dess har jiddisch använts och utvecklats i Sverige (Boyd & Gadelii 1999:312).

Det är svårt att veta hur många som talar jiddisch i Sverige idag. Flera uppskattningar har gjorts som har visat på ett talarantal mellan 2000 och 6000. Baserat på andra länders statistik, åldersstruktur och invandringshistoria uppskattas antalet vara ännu mindre i Sverige, mellan 600 och 1 500. En anledning till svårigheterna är att det inte finns någon statistik över hur många judar som finns i Sverige. Uppskattningsvis finns det mellan 8 000 och 15 000 judar i Sverige, men det är svårt att ange exakt antal eftersom det inte är helt självklart vad det innebär att vara jude och vem som räknar sig som detta. Något annat som gör det svårt att uppskatta hur många jiddischtalare som finns är att språkkompetensen skiljer sig åt mellan olika individer och att dessa också uppskattar sin kompetens olika (Parkvall 2009:68–73).

2.2 Judar i Sverige och Europa

Judar har kommit till Sverige i olika perioder. Den första perioden var som tidigare framgått under slutet av 1700-talet. Innan dess fick inga judar tillåtelse att bo permanent i landet. Det fanns särskilda platser där judar tilläts att bo och regler kring vad de fick arbeta med.

Vid slutet av 1800-talet flyttade en del östeuropeiska judar till Sverige. Dessa talade jiddisch. De levde ofta segregerat från resten av samhället i särskilda stadsdelar och på grund av isolationen kunde språket och kulturen leva kvar och religionen utövas.

Före, under och efter andra världskriget kom många judiska flyktingar till Sverige. I början av denna period var det bara små grupper som fick tillstånd att komma in i landet på grund av den mycket restriktiva invandringspolitik som fördes. Dessa invandrare var inte i första hand jiddischtalande. En del flyktingar flyttade också tillbaka till sina hemländer vid krigets slut. De som kom efter kriget var i högre utsträckning jiddischtalande.

Under andra delar av 1900-talet har fler judiska grupper kommit till Sverige, dock med varierande kunskaper i jiddisch. (Boyd & Gadeli 1999:312–314.)

2.3 Minoritetsspråkskonventionen och språklagen

Den europeiska minoritetsspråkskonventionen ingicks 1992. De enskilda staterna som skriver på ska själva definiera vilka språk som avses inom deras område, men språken måste ha historisk anknytning och måste alltså ha använts av hävd av medborgare i landet. Konventionen syftar till att lyfta språken som en kulturell tillgång och underlätta för användandet. Den ska också främja utbildning och forskning och se till att staterna vidtar beslutsamma åtgärder, motverkar och tar bort beslut och lagar som hämmar språkens användning och utveckling. Konventionen ska också främja tolerans och förståelse och uppnå dessa mål med minoritetens egna önskemål och särdrag i åtanke. Samhällssektorer i vilka detta ska gälla är utbildning, rättsväsende, media, kulturell verksamhet, samhällsservice, ekonomiska och sociala förhållanden samt utbyte över gränserna (*European Charter for Regional and Minority Languages*, 1992).

Sverige ratificerade stadgan år 2000 (SÖ 2000:3) och 2009 utfärdades Sveriges språklag och lagen om svenska minoritetsspråk och nationella minoriteter. Lagen om svenska minoritetsspråk och nationella minoriteter fastställer att Sverige har fem nationella minoritetsspråk varav jiddisch är ett. Jiddisch och romani chib är minoritetsspråk utan särskilda förvaltningsområden. Detta betyder att särskilda rättigheter att använda språket i kontakt med myndigheter och domstol är mer begränsade än för finska, meänkieli och samiska. Minoritetskulturen ska främjas och då särskilt barns möjlighet att utveckla sin minoritetskultur (SFS 2009:724). I språklagen fastställs att den som tillhör en nationell minoritet ska ha rätt att lära sig, utveckla och använda det nationella minoritetsspråket (SFS 2009:600).

År 2006 presenterade utbildningsdepartementet ett förslag på hur den högre utbildningen av språk skulle fördelas över universitet i Sverige. Lunds universitet fick ansvaret för jiddisch (Bremer m.fl. 2006).

2.4 Sammanfattning

Det har bott judar i Sverige sedan slutet på 1700-talet, men det har kommit nya grupper av invandrare i olika strömningar, mest uppmärksammat i samband med andra världskriget och förintelsen. Jiddisch är ett språk som alltid varit i minoritet, men sedan år 2000 är det ett nationellt minoritetsspråk i Sverige. Det innebär att språket ska få stöd att utvecklas och att talare, särskilt unga, få möjlighet att utveckla sitt språk. Det innebär också att de som tillhör den nationella minoriteten judar har rätt att lära sig språket.

3 Forskningsbakgrund

I detta kapitel följer en översikt av viktiga begrepp samt delar av den forskning som är relevant för studien. Inledningsvis presenteras några aspekter av flerspråkighet, därefter språkplanering i minoritetsspråksperspektiv, Grins förutsättningar för språkbruk och Fishmans skala för att bedöma graden av fara för ett hotat språk. Efter detta följer sammanställningar av några aktuella studier relaterad till den judiska minoritetsgruppen.

3.1 Flerspråkighet

I Sverige har tvåspråkighet och flerspråkighet varit en del av människors vardag mycket länge. Det har dock varit typiskt för minoritetsgrupperna att bara tala sitt minoritetsspråk i hemmet. Detta beror till viss del på att det har förts en assimileringpolitik i Sverige vilket innebär att man aktivt arbetat för att den enspråkiga normen ska upprätthållas.

I forskningen om tvåspråkighet är begreppen *domän*, områden i vilka ett språk används, och *diglossi*, att ett språk används i officiella sammanhang och ute i samhället men ett annat i hemmet och mer privata sammanhang, ofta återkommande. Det finns olika beskrivningar av flerspråkighet som bygger på olika premisser, så som språklig kompetens och vilket språk som användes först. Denna problematik är kopplad till diskussionen om vad modersmål egentligen betyder.

Ofta omtalas tvåspråkighet och tvåspråkiga personer med negativa förtecken vilket har sin grund i att politiken och samhället under de senaste århundradena har präglats av en nationalromantisk anda i Europa. Tanken har varit att det ska vara ett språk för en nation. Det finns också en tanke om att språk ska hållas hela och rena, utan inslag från andra språk. Även språkkompetensen spelar roll här. Trots att det är nästan omöjligt att kunna flera språk lika bra, eller helt fullständigt, så är det detta som blivit den vanliga synen på tvåspråkighet - som enspråkighet fast med två språk. (Lainio 2013:276–279)

Ett annat begrepp som hör ihop med flerspråkighet är *status*. Huruvida ett minoritetsspråk har hög eller låg status är kopplat till vilka domäner de används i. Oftast får talaren lära sig språket i hemmet och har inte möjlighet att använda det i domäner med högre status, exempelvis på jobbet eller i skolan (Lainio 2013). I de familjer där man talat minoritetsspråk har föräldrarnas benägenhet att föra vidare det språket till sina barn i hög grad hängt ihop med språkets status. Då språket haft lägre status väljer föräldrarna ofta majoritetsspråket (Börestam & Huss 2001:103). Status är i sin tur starkt kopplat till *attityder*. Våra attityder till språk handlar om hur vi uppfattar människor utifrån hur deras språk är. Det kan handla om val av språk, dialekt eller slang. På samma sätt är vårt eget språk en identitetsmarkör och en viktig del av oss själva. Bijvoet (2013:125–126) menar att en del av de attityder vi har till språk är beroende av huruvida språket är standardiserat eller inte. De standardiserade språken är generellt sett kopplade till hög social status. Våra attityder formas till

stor del tidigt i livet, ofta redan innan vi ens börjat skola och just de här tidigt formade attityderna är svåra att senare i livet ändra

Sverige blev som nation officiellt flerspråkigt år 2000 när fem minoritetsspråk fick status som nationella minoritetsspråk. Språken i fråga hade då funnits i landet länge och talats av människor som i stor utsträckning varit flerspråkiga. Gemensamt för alla språken är att de minoriteter som talar dem har blivit utsatta för olika typer av förtryck (Lainio 2013:297–301).

3.2 Språkplanering

Man brukar skilja mellan två olika typer av språkplanering: korpusplanering och statusplanering. Med det första avses traditionell språkvård, alltså exempelvis hur man ska stava ett visst ord. Statusplanering innebär övervägande om språkets plats i samhället, något som exempelvis aktualiserades när svenska blev ett officiellt språk i EU. För att ett språk ska kunna vara starkt och hållas vid liv krävs det att det används. För att ett språk ska kunna användas i samhället som det ser ut idag krävs det att det blivit kodifierat, det innebär att det finns ett skriftspråk. Språket ska också ha blivit standardiserat, alltså ska det finnas en fastställd stavning, ett nedskrivet ordförråd och grammatikor (Börestam & Huss 2001:33–34). Statusplanering kan också innebära språkrevitalisering. Börestam och Huss beskriver språkrevitalisering som ”en medveten strävan att återerövra en hotad kultur eller ett hotat språk och bildar därför en aktiv motpol till assimilationspolitiken” (2001:102).

3.3 Grins förutsättningar för språkbruk

Språkkonventionen, som nämns ovan, ska främja minoritetsspråkens överlevnad och för att ett språk ska överleva måste någon använda det. François Grin (2003:43–48) menar att det finns tre förutsättningar för språkbruk och att dessa måste få hjälp av samhället genom språkpolitiken. Det är just människors användande och beteende som blir resultaten av språkpolitiska insatser.

Den första förutsättningen för användande är *kapacitet*. För att tala ett språk måste talarna kunna språket och de måste kunna det tillräckligt bra för att känna sig trygga med att använda det. Finns det brister i denna förutsättning är det språkpolitikens uppgift att erbjuda tillfällen att lära sig språket.

Den andra förutsättningen är tillfällen att *använda* språket. Även om det finns talare som kan språket kommer språket inte att leva vidare om det inte finns tillfälle att använda det. I viss utsträckning är det upp till var och en vilket språk de vill tala i olika situationer men det är också upp till samhället i stort och språkpolitiken att skapa nya tillfällen för språket att användas. Grin benämner dessa tillfällen som ”lingvistiska miljöer” (*linguistic environments*).

Den tredje och sista förutsättningen mer är beroende av talarna själva. Det handlar om *viljan* att använda språket. De allra flesta som talar ett minoritetsspråk är flerspråkiga och har därför

möjlighet att välja mellan två eller flera språk i olika situationer. Att talarna själva vill, eller väljer, att använda språket är en förutsättning för språkets fortlevnad.

Hur talarna betar sig i dessa tre avseendena reflekterar språkets ställning i samhället och den kontext det befinner sig i. Språkpolitiken måste fokusera på alla tre förutsättningarna för att uppnå något resultat. Man bör se till att talarna har kapaciteten att använda det, skapa tillfällen och uppmuntra till användande. Kapaciteten säkerställs i första hand med utbildning. Tillfällen att använda språket kan skapas på olika sätt men även för detta ändamål är utbildning ett bra redskap. Även kultur och media och möjligheten att använda språket i offentliga sammanhang lyfts fram. Viljan att använda språket är starkt förknippad med attityder mot språket och den talande gruppen. Trots att vilja måste komma från språkbrukaren själv är denne mycket påverkad av om det finns en positiv eller negativ attityd mot språket i samhället. Här gäller det för språkpolitiken att lyfta språkets status.

3.4 GIDS-skalan

Ett sätt att bedöma ett språks status är med hjälp av Fishmans (1991) GIDS-skala, *Graded Intergenerational Disruption Scale for Threatened Languages*. Det är en skala som används för att utvärdera hotade språk och hur talarnas situation i samhället ser ut. Den bygger på olika situationer språkens talare befinner sig i. Skalan består av åtta stadier som anger typiska omständigheter för att beskriva språkets vitalitet. Det åttonde stadiet innebär den högsta graden av hot och det första stadiet innebär den lägsta. Språkrevitalisering, som nämns ovan, bör leda till att språk förflyttar sig från en högre grad av utsatthet till en lägre.

Vid det åttonde stadiet finns det personer som kan språket, men som är äldre och inte har någon att använda det med dagligen. De kan bo på ålderdomshem eller på landsbygden. Det sjunde stadiet innebär att de som talar är integrerade i samhället men är över barnafödande ålder. De yngre talar majoritetsspråket.

Det sjätte stadiet innebär att språket förs vidare i hemmet, där alla generationer kan använda det. Vid detta stadium är det en förutsättning att alla i familjen kan språket, både de yngre och alla äldre. Detta underlättar för språkets vitalitet eftersom det används som modersmål, eftersom tillfällen till språkanvändning inte behöver skapas i lika hög utsträckning.

Vid femte stadiet finns en skriv- och läskunnighet hos talarna och det finns texter att ta till sig hemma och ute i samhället. Först i fjärde stadiet förekommer dock utbildning i grundskolan på minoritetsspråket. Detta kan se ut på olika sätt, antingen ges grundskoleutbildningen helt på minoritetsspråket eller bara delvis.

Tredje stadiet innebär att minoritetsspråket används på arbetsplatser där man också talar majoritetsspråket. Att ett språk talas är ihopkopplat med hur många som kan språket på just den

arbetsplatsen. Då det finns många talare koncentrerat till ett område är det större chans att flera talare är på samma arbetsplats.

I de lägsta stadierna av hot (1-2) används språket i media och statlig verksamhet. Här blir minoritetsspråket en del av vardagen även i majoritetssamhället. I stadie ett nämns också högre utbildning.

För statusplanering och språkrevitalisering är målet att ett språk ska få en förändrat situation och kunna räknas till ett lägre stadium, där det är mindre hotat. Det slutgiltiga målet är alltså att språket ska befinna sig i stadie ett. Detta är inte alltid realistiskt men det bör ske någon form av förbättring till följd av revitaliseringsarbetet som resulterar i att språkets situation förbättras (Melterska 2011:32–37).

3.5 De nationella minoriteterna idag

Leena Huss (2012) har gjort en sammanställning av den kunskap vi har om de nationella minoriteterna idag. Rapporten syftar till att belysa de insatser som gjorts hittills för de svenska minoriteterna och lyfta fram vad som mer behövs göras. Nedan följer en sammanfattning av vad som sägs om jiddisch.

Det som är viktigast är att minoritetsspråken, inklusive jiddisch, får en högre status och en mer framträdande roll i samhället och att talarna ges möjlighet att föra vidare språket. För att åstadkomma detta krävs bra utbildning vilket saknas för de flesta minoritetsspråken. För jiddisch saknas framförallt anpassad lärarutbildning och läromedel. I de undersökningar som presenteras i rapporten av Huss (2012) önskar många barn att de skulle få chansen att lära sig sitt minoritetsspråk i skolan. Just nu är det bara ett fåtal barn som har den möjligheten. Skolan får också kritik för att inte jobba mer för minoriteternas status på ett generellt plan.

Kvinnors möjlighet till utbildning är för den judiska gruppen inte lika begränsad som för andra minoriteter, dock saknas även här läromedel. Det allra största problemet är att utbildning på kvällstid gör att en del känner sig rädda att delta och att stora delar av församlingarnas budget läggs på säkerhet (Huss 2012:81).

Det är idag väldigt få som har jiddisch som modersmål, men engagemanget för språket har vuxit de senaste åren vilket resulterat i exempelvis bildandet av Sveriges Jiddischförbund och i flera olika kulturevenemang. Det har också startat kurser i jiddisch på Lunds universitet och Hillelskolan i Stockholm, som har judisk profil, har börjat integrera jiddisch i utbildningen mer än förut.

Enligt rapporten är också medieutbudet mycket dåligt trots att det är väl känt att ett utbud av kultur som tilltalar särskilt de yngre är en viktig del av revitaliseringsarbetet. Alla minoritetsspråk utom jiddisch förekommer i program från närradio och Sveriges Radio. Enligt en enkätundersökning som gjorts på bibliotek i landet är verksamhet som främjar de nationella minoriteterna och minoritetsspråken extremt ovanligt, 95 % av biblioteken hade inte någon

verksamhet alls som var särskilt riktad till minoriteter (Huss 2012:96). När det gäller utbudet av media är nästan allt som rör minoriteter riktad till sverigefinnar.

3.6 Läget för jiddisch

Susanne Sznajderman-Rytz genomförde 2007 en undersökning om situationen för jiddisch i Sverige. Hon lät skicka ut en enkät till 200 personer och fick svar från 137 av dessa, 72 kvinnor och 65 män. De allra flesta, 99 personer, var födda mellan 1945 och 1960. 17 av de deltagande var födda innan 1945 och 21 var födda senare än 1960. De flesta var bosatta i storstadsregionerna (Sznajderman-Rytz 2007).

Frågorna i undersökningen berör olika aspekter som ska beskriva vilken plats jiddisch har i Sverige. Att talarna främst bor i storstadsregionerna uppfattas som ett tecken på att jiddisch klarar sig bäst i sammanhang där många andra talare finns tillgängliga och man tillsammans kan värna om kulturen. Även informanternas språkliga bakgrund efterfrågas. De allra flesta anger att deras föräldrar talat jiddisch, något färre att deras mor- eller farföräldrar gjort det och bara ett fåtal att deras barn gör det. De flesta som svarar på enkäten kan tala jiddisch, något färre läser men väldigt få kan skriva. Dock trycker Sznajderman-Rytz på att detta är personernas egen uppfattning om sin förmåga och att faktorer som inte efterfrågas i enkäten, som exempelvis utbildningsnivå, kan påverka hur de svarat. Många kan andra språk än svenska, främst engelska och tyska. Polska är ett språk som författaren själv menar borde varit med som alternativ då hennes uppfattning är att många talar det.

Informanterna får också ange hur viktig de tycker att jiddischkulturen är och hur de vill använda språket. Nästan alla tycker att jiddischkulturen är mycket viktig eller ganska viktig att bevara och att jiddisch ska få stöd. De som vill använda jiddisch vill göra det på fritiden, nästan ingen skulle vilja göra det på jobbet. Man vill hellre kunna prata med sin familj och sina vänner eller i kulturella sammanhang.

En av frågorna berör vilket typ av stöd som skulle vara bra för jiddisch och de två vanligaste svarsalternativen är utbildning och kulturevenemang. Även språkbad, media, internet, böcker och tidningar på språket anges. Informanterna får också uppge vad de tycker att språkets minoritetsspråksstatus innebär. Många svarade att det innebar stöd i lagen, att språket får mer uppmärksamhet och att statusen för språket kunnat höjas. Att språket skulle kunna läsa i skolan och användas i officiella sammanhang var det också en del som tyckte. Att det skulle bli obligatoriskt i skolan var det däremot bara ett fåtal som svarade. Den vanligaste uppfattningen var att det faktum att jiddisch är ett nationellt minoritetsspråk mest påverkar språkets värde på ett personligt plan.

Enkäten berör också hur informanterna lärt sig språket, i de fall det skett genom studier. De flesta som studerat språket har gjort det på veckoslutsseminarier. Det andra vanligaste svarsalternativet var "annat" och de övriga alternativen, i grundskolan, i gymnasiet, på universitetet,

via internet, kvällskurser samt sommar och vinterkurser, har några få angivit. Det är dock fler som anser att man ska kunna lära sig jiddisch i dessa forum. Minst antal informanter, 34 personer, tycker att man ska lära sig det i grundskolan och flest, 95 personer, på veckoslutsseminarium. En person har angivit att hen inte är intresserad av att studera jiddisch alls. Det man främst vill lära sig är att konversera på jiddisch och få en bredare kunskap om språket och kulturen. En del vill också lära sig att läsa och skriva.

På frågorna om vad jiddisch och den judiska kulturen betyder för deltagarna är det många som valt flera av alternativen. Man känner att det är starkt förknippat med judisk gemenskap, historisk anknytning samt identitet och bekräftelse. Det är inte lika många som kopplar jiddisch till familjegemenskap som judiskheten och familjegemenskapen. Något som i viss grad lyfts fram i frågorna är mångfald, både språklig och annan. Deltagarna har fått lämna egna kommentarer till undersökningen där det kommer fram att en del har böcker och musik på jiddisch. Några kommentarer gäller det egna bandet till språket och man beskriver det som starkt förknippat med barndomen och minnet efter förintelsen.

3.7 Forskning om judar och jiddisch i Sverige

Susanne Nylund Skog är projektledare för "Judiskt vardagsliv" på Institutet för språk och folkminnen i Uppsala. I projektet har intervjuer genomförts med 24 personer med judisk bakgrund födda mellan 1972 och 1996 (två av personerna uppgav ingen ålder). Sammanfattningar av dessa intervjuer finns tillgängliga på Institutet för språk och folkminnens arkiv i Uppsala och det är där jag fått ta del av dem. Undersökningen berör inte jiddisch specifikt men upplysningar om de judiska språken finns med. Ingen av informanterna i undersökningen uppger att de talar jiddisch i någon stor utsträckning, men två informanter menar att de kan lite av språket. Den ena (Judiskt vardagsliv, DFU 39583) kan några uttryck och den andra (Judiskt vardagsliv, DFU 39590) brukar sjunga på jiddisch och kopplar även ihop sin kunskap i tyska med språket. Tre av informanterna tycker att jiddisch är ett viktigt kulturarv och att det bör respekteras. En person (Judiskt vardagsliv, DFU 39584) menar att det inte är någon som talar språket och att pengar som går till jiddisch borde läggas på annat inom judiskt liv. I vissa fall berör intervjusammanfattningarna inte språk alls (Judiskt vardagsliv, DFU 39579 - 39603).

Nylund Skog (2012) har också skrivit boken *Livets vägar - svenska judinnors berättelser om förskingring, förintelse, förtryck och frihet* som en del i samma projekt. Boken följer några judiska kvinnor och tar upp ämnen som berör identitet och hur det är att vara jude i Sverige. En av kvinnorna som följs är Nadia och i ett avsnitt berörs hennes språk. Hon har äldre släktingar som talade jiddisch men som inte fört språket vidare till sina barn. Nadia upplever att detta är synd och hade gärna lärt sig det, hellre än hebreiska. Nylund Skog (2012:170–171) är förvånad över resonemanget men kopplar ihop det med Nadias avståndstagande från Israel-Palestinakonflikten

och Israels officiella val till hebreiskans fördel. Nadia menar också att jiddisch inte är ett lika högravande religiöst språk som hebreiskan. Nylund Skog berör också den motsättning som finns inom gruppen om språket och tar upp att många tycker att det är onödigt att jiddisch får stöd då nästan ingen talar det längre (Nylund Skog 2012:171).

3.8 Sammanfattning

Sverige har en lång historia som flerspråkigt land. Detta har främst inneburit att många haft ett eller flera språk de använt i privata sammanhang och att svenskan använts i skolan eller på jobbet. Hur majoritetssamhället ser på minoritetsspråket är starkt kopplat till hur talarna själva använder sitt språk. För att ett språk som blivit skadat av låg status ska bli vitalt igen behövs språkrevitalisering. För att utvärdera hur hotat ett språk är kan vi analysera det enligt GIDS-skalan och vilka förutsättningar som finns för språkbruket enligt Grins modell.

Språklagen har bidragit med en del verktyg till revitaliseringen av jiddisch, men det finns mycket kvar att göra. Det viktigaste är att utveckla utbildningen och skaffa läromedel. År 2007 gjordes en rapport baserad på en enkätundersökning för att utvärdera läget för jiddisch och Institutet för språk och folkminnen har startat ett projekt som heter "Judiskt vardagsliv" där intervjuer gjorts med judar i Sverige.

4 Metod och material

I följande kapitel redogörs för undersökningens metod och material. Det första avsnittet beskriver vilken metod som använts och följderna av detta. Här presenteras även den forskningsetik som är viktig att förhålla sig till. De två senare avsnitten beskriver materialet, först hur det samlats in och sedan, eftersom studien genomförts med intervjuer, en presentation av intervjupersonerna.

4.1 Metod

Studien bygger på längre, kvalitativa intervjuer som gjorts med stöd av ett frågeformulär (se bilaga 1). Frågorna är anpassade för att ge svar jämförbara med tidigare forskning och för att kunna analyseras mot bakgrund av Fishmans GIDS-skala (kapitel 3.3) och Grins förutsättningar för språkbruk (kapitel 3.4). Informanterna har dock uppmuntrats att berätta vad de själva tycker är intressant och viktigt. Formuläret har främst använts för att i viss mån kunna jämföra informanternas svar med varandra.

Valet av metod grundar sig i en önskan att komplettera den tidigare forskningen som finns om jiddisch och jiddischanvändande i Sverige. Denna har kunnat lyfta fram statistik och underlag för att jiddisch är ett viktigt språk, dock inte olika sorters synsätt och exempel på hur tankegången sett ut för olika människor. Det finns också mest information om äldre talare vilket är anledningen till att jag i den här uppsatsen vill få mer balans mellan åldersgrupperna. Att göra längre intervjuer har också inneburit att jag kunnat ställa följdfrågor när svaret varit otydligt eller frågan missuppfattats. Sznajderman-Rytz (2007) har i sin rapport själv kommenterat att det är svårt att avgöra hur bra någon talar, läser och skriver jiddisch bara efter deras egen uppfattning och värdering efter fasta frågor. Intervjuer var ett bra sätt att gå vidare med Sznajderman-Rytz frågeställning och tillsammans med informanterna utforska olika domäner och hur kompetens och användande kunde skilja åt sig samt vad exempelvis ”bra” språkkompetens och ”dålig” språkkompetens betyder för just dem. Eftersom frågorna delvis handlar om attityder och detta begrepp ibland uppfattas olika innebar också detta att en mer utförlig utfrågning och djupgående diskussioner kan ge en tydligare bild av vad informanterna egentligen menar. Intervjuerna har spelats in och transkriberats. Informanterna har varit medvetna om detta och gett sitt godkännande.

4.2 Etik

Eftersom materialet som samlats in eventuellt skulle kunna innehålla information som är känslig har informanterna fått ta del av information om studien samt skrivit på en medgivandeblankett. Materialet har behandlats enbart av mig och ges inte ut till någon annan. Det ska heller inte användas till något annat än denna studie. För att bevara informanternas integritet är de anonyma.

De har tilldelats kodnamn och deras bostadsorter skrivs inte ut. I enstaka fall har citaten kortats av för att utesluta irrelevant eller för privat information. I de fallen används dubbla snedstreck, "//".

4.3 Material

4.3.1 Insamling av material

För att komma i förbindelse med intervjupersoner tog jag kontakt med olika judiska föreningar, församlingar och nyckelpersoner vilka spred information om projektet. De fyra intervjupersonerna är i olika åldrar och bor på olika ställen i Sverige. Den gemensamma nämnaren är att de alla har haft någon typ av kontakt med jiddisch. Två av personerna är födda innan 1960 och motsvarar den mellersta åldersgruppen i Sznajderman-Rytz (2007) undersökning, se kapitel 3.6. De andra två är födda efter 1960 och motsvarar då den yngsta åldersgruppen i nämnda studiet. Att det enda kravet varit någon form av kontakt med jiddisch beror på att det dels varit svårt att hitta personer som velat vara med, dels för att få med olika synsätt och erfarenheter i undersökningen. Intervjupersonerna är alltså inte på något sätt utvalda för att vara så representativa som möjligt utan bara exempel på personer med anknytning till jiddisch. De svarar också bara för sina egna erfarenheter och tankar.

4.3.2 Intervjupersonerna

Ada är född 1950 och bor i en mellanstor stad i Sverige där hon också vuxit upp. Hon arbetar inte för tillfället men har tidigare jobbat inom skolan och hon är aktiv i den judiska föreningen på orten. Hennes föräldrar kom till Sverige i samband med andra världskriget och familjen har sitt ursprung i Centraleuropa. Hon har en dotter och en dotterdotter. Hon har ingen partner med judisk bakgrund.

Ben är född 1956 och bor i ett mindre samhälle. Han kommer från en stad i närheten och har jobbat inom restaurangbranschen men kör numera buss. Hans föräldrar kom till Sverige i samband med andra världskriget och familjen har sitt ursprung i Centraleuropa. Ben har tre vuxna barn varav ett är med i den här undersökningen (Dora). Hans partner har ingen judisk bakgrund.

Carl är född 1981 och bor i en av storstadsregionerna där han också är uppvuxen. Han jobbar som pedagog och har också varit involverad i kulturprojekt som rört jiddisch. Däremot har han ingen judisk bakgrund.

Dora är född 1989 och bor i en av storstadsregionerna. Hon är uppvuxen i ett mindre samhälle en bit därifrån. Hon jobbar som kommunikatör och har som vuxen intresserat sig mer för judiskhet. Hennes farföräldrar kom till Sverige i samband med andra världskriget och även hennes pappa är med i den här undersökningen (Ben).

4.3 Sammanfattning

Studien har genomförts med kvalitativa intervjuer. Metoden används för att kunna ge en bättre inblick i hur intervjupersonerna tänker och tycker om ämnet och för att ge tillfälle för dem att själva

lyfta fram vad de tycker är viktigt. Eftersom att metoden innebär större material per informant blir antalet informanter mindre och i det här fallet av är de fyra personer, två äldre och två yngre personer och två män och två kvinnor varav den äldre mannen, Ben, och den yngre kvinnan, Dora, ingår i samma familj.

5 Resultat

I följande avsnitt kommer undersökningens resultat att presenteras. Först analyseras intervjupersonernas svar enskilt mot bakgrund av Grins tre förutsättningar för språkbruk, se kapitel 3.4. Därefter presenteras de med bakgrund av GIDS-skalan, sedan följer en presentation av deras tankar om språket som nationellt minoritetsspråk, jämförelse med tidigare forskning och till sist en sammanfattning av hela resultatet.

5.1 Grins tre förutsättningar för språkbruk

I detta kapitel redogörs för det resultat som framkommit mot bakgrund av Grins förutsättningar för språkbruk. Varje intervjuperson presenteras individuellt. Eftersom de tre förutsättningarna, kapacitet, tillgänglighet och önskan, kan vara svåra att skilja åt kommer dessa att behandlas tillsammans.

5.1.1 Ada f. 1950

När det kommer till språkkompetens uppger Ada att hon pratar jiddisch bra. Hon lärde sig språket som mycket ung när familjen hälsade på släktingar i Israel och genom att hon fick stanna hemma med en moster då de äldre gjorde annat. Hon berättar hur det gick till:

Och vi var ju tvungna att på nåt sätt kommunicera med varandra och hon pratade jiddisch med mig. Plockade fram kopp och hon pekade på allting och det slutade med att jag lärde mig grunderna, jag förstod vad hon sa. Ett litet barn tror jag lär sig väldigt fort. Så efter det och mamma och pappa också pratade så har det liksom bara blivit ett språk för mig också.

På frågan om huruvida hon kan prata i vilken situation som helst svarar hon ja, men lyfter fram att hon inte kan några akademiska termer utan att det är ett vardagsspråk hon har. Däremot ligger användandet nära till hands och språket kommer naturligt. Hon säger:

Jag kan till och med när jag har varit i Israel både drömma på jiddisch och räkna på jiddisch, alltså när jag ska slå telefonnummer tänka siffrorna på jiddisch och sådär.

När det kommer till att skriva bedömer hon sin kompetens helt annorlunda och menar att hon inte alls kan skriva. Läser gör hon bara när det inte är skrivstil och om alla bokstäver, även vokaler, är utsatta:

Däremot kan jag säga att jag kan inte läsa på jiddisch. Det kunde min pappa göra också. Och när man skriver jiddisch så använder man ju hebreiska bokstäver i skrivstil och man använder inte vokaler, bara konsonanter, så det är knepigt. Jag har aldrig riktigt lärt mig skrivstilsalfabetet, men det andra tryckta alfabetet kan jag gissa mig till vissa ord om det står vokaler, men det är svårt.

Ada menar att hon försöker prata jiddisch så ofta det går. En anledning är att hon kopplar ihop språket med sina föräldrar.

Jag är så rädd att man tappar språket. Jag tycker det är så roligt och jag hade det så naturligt när jag kom hem till mamma och pappa. De bodde ju här i stan och jag var ju hos dem jämt de sista åren. Och ja, det är minnen om dem lite grand så jag hoppar gärna in i sådana samtal där jag får prata jiddisch.

Hon berättar att jiddisch blev viktigare när föräldrarna blev äldre och i viss mån tappade svenskan. Tidigare hade föräldrarna ofta pratat jiddisch med henne och syskonen men de hade svarat på svenska.

Man regredierar ju lätt då när man blir äldre och då blev det lättare för dem att uttrycka sig. Och det var inte skämmigt längre att svara på jiddisch när man hade kompisar omkring sig.

Här antyder Ada att hon som barn inte gärna pratade jiddisch när andra kunde höra. Även om hon själv inte uttrycker att någon ska ha sagt något negativt om jiddisch tyder detta på att hon inte uppfattat språkets status som positiv.

Utöver sin familj förknippar hon språket med den speciella humorn som förmedlas på språket. Enligt Ada går vitsarna inte att översätta och de har kommit att vara starkt förknippade med familj och släkt. Hon lyfter också fram att det finns mycket litteratur som är skriven på jiddisch och att det skulle vara en anledning att lära sig läsa, för att kunna ta del av verken på originalspråket. I övrigt har hon ingen tanke på att utveckla sitt språk genom att gå på kurser eller liknande. Skulle hon gå en kurs för att lära sig läsa skulle det helst vara en kvällskurs och inte via universitetet.

För Ada har språket varit tillgängligt i hemmet och bland släkten som bott utanför Sverige. Men det har alltid varit på initiativ av henne själv eller någon annan i familjen och hon tycker att det känns trist att det inte finns mer kultur och media på jiddisch. Hon tar upp ljudböcker som ett exempel på något som hon skulle vilja ha på jiddisch.

Jag har börjat väldigt mycket med talböcker, jag önskar att det var någon som kunde läsa in på jiddisch, så man kunde lyssna på jiddischböcker.

På frågan om det finns media på jiddisch som hon brukar ta del av svarar hon:

Inte som jag hittat som de talat jiddisch på. Däremot så händer det att det är mycket uttryck på jiddisch i amerikanska filmer så man faktiskt kan börja skratta.

Ada hittar på det viset jiddisch i media, men det saknas för hennes del relevant media och kultur som är gjorda på språket för talarna själva.

För att sammanfatta är Adas kompetens i princip begränsad till den jiddisch som talas. Hon kan inte skriva och läser mycket begränsat. Jiddisch har blivit ett känslomässigt viktigt språk och Ada försöker hålla språket levande för sig själv och använder det gärna när hon får tillfälle. De tillfällen som finns för Ada att använda språket är dock ganska begränsade och skapas av henne själv.

5.1.2 Ben f. 1956

Ben har lärt sig jiddisch hemma av sina föräldrar och säger att han pratar bra och kan klara sig på jiddisch i vilken situation som helst. Däremot varken skriver eller läser han på jiddisch över huvud taget. Han berättar att han gärna talar jiddisch och brukar söka upp människor som pratar språket till exempel när han är på semester.

Jag söker mig ofta till jiddischtalande, om vi åker på semester så, om vi åker till New York till exempel så går jag gärna ner på Lower East Side och jag vet att det sitter gamla människor som fortfarande har språket.

Ben säger att språket är ett nöje för honom, att han inte varit så involverad i revitaliseringsprojekt eller att aktivt stödja språket utan bara pratar för att det har koppling till hans barndom och föräldrar.

Vi pratar om media och Ben säger att det finns tidningar på jiddisch, men eftersom han aldrig lärt sig läsa så tar han oftast inte del av dem. Gör han det är det någon bekant som översätter. TV-program och liknande är mest för barn. Han berättar dock att det går att se klipp på Youtube som är på jiddisch och nämner framförallt komiker som han tycker om att se på.

Sen finns det en del program på jiddisch, någon dokumentär, och då säger min fru att bara för att det är jiddisch så tycker jag att det är bra. Och det ligger nåt i det tror jag, att man fångar upp det för det finns så få grejer. // Däremot kan jag sitta på Youtube och klicka till olika jiddisch... ofta är det då humor vi pratar om. Det är mycket humor i jiddisch.

På frågan om han önskar att det fanns mer att tillgå svarar han att det är självklart, men att det nog kommer vara få som pratar jiddisch i framtiden. Trots det berättar Ben om några unga studenter som stödjer språket genom en tidning. Han tycker att det är viktigt att det finns stöd för jiddisch så länge talarna finns kvar, men tror att han själv är sista generationen där det finns en större mängd talare att räkna med.

Sammanfattningsvis kan vi se att Ben talar bra jiddisch, men varken läser eller skriver. Han söker gärna upp andra talare men är själv inte aktiv i revitaliseringsprojekt. De tillfällen språket används vid är skapade av Ben själv.

5.1.3 Carl f. 1981

Carl har lärt sig jiddisch genom att gå olika kurser, dels på universitet i Sverige och utomlands, dels genom att själv söka upp människor att prata med. Han uppger att han talar bra jiddisch och även läser och skriver, bland annat för att chatta med andra jiddischtalare. Däremot tycker han att det är svårare att uttrycka sig på jiddisch än på sina modersmål som är svenska och engelska.

För det första så finns det ju det här med passiva och aktiva, att lyssna och läsa är mycket lättare än att skriva och tala. Det kräver mer av mig än med svenska och engelska, att skriva speciellt, att läsa också kanske. Men prata går ganska bra.

Carl berättar att han ofta söker upp sammanhang där det talas jiddisch och att han brukar fråga de som han hör tala hebreiska om de också kan jiddisch. Han har själv varit med i projekt som kretsat kring jiddisch och tar upp några exempel på media som finns på språket. Han menar att det i många fall är väldigt svårt att hitta det som finns och att det kan vara väldigt dyrt att få hem tidningar som ges ut utomlands. Han prenumererar dock på en tidning.

När jag bodde i Toronto till exempel, då brukade jag köpa jiddischtidningar ganska ofta. Sen jag började hålla på med jiddisch så har jag alltid varit i något sammanhang, en kurs eller en läsecirkel eller så. Jag brukade gå på cirklar där man läste texter och fikade på söndagar. Då brukade jag alltid passa på att köpa jiddischtidningar och det känns tråkigt att de tidningarna går inte att hitta på internet och de går i princip inte att köpa nummer på heller och gör det det så är det jättedyrt.

För att sammanfatta: Carl behärskar alla fyra språkfärdigheterna men har inte modersmålskompetens. Han söker aktivt upp andra talare och situationer där han får utveckla sina kunskaper och använda språket.

5.1.4 Dora f. 1989

Dora varken pratar eller läser någon jiddisch alls. Hon säger att hon kan förstå lite eftersom hon hört sin pappa prata det och att han även lärt henne några få uttryck, men de har aldrig pratat det i hemmet och hon har inte lärt sig på annat vis heller. Det hon förstår är ofta det som påminner om tyska, vilket hon lärt sig i skolan.

Dora uttrycker att det vore väldigt synd om jiddisch skulle försvinna som språk och att tanken att lära sig tala själv har slagit henne.

Och då har jag väl någon gång tänkt att det vore kul att lära mig jiddisch. Framförallt för att jag ser att, min farmor som dog för nåt år sedan och var den sista i hennes generation så nu ligger det ju på min fars generation och i slutändan vår generation att föra det vidare. Och i och med att det är ett minoritetsspråk och det inte är alls många som talar det så känns det ju som att vi lär oss det om det över huvud taget ska överleva. Så jag har tänkt på det.

I citatet framgår det att Dora delvis ser det som en plikt att lära sig språket och föra det vidare. Dora lyfter fram att en anledning att hon inte lärt sig jiddisch är att det inte fanns någon att prata med där hon växte upp.

Vi som är den tredje generationen har ju aldrig fått lära oss jiddisch över huvud taget // och har ganska få judiska vänner förutom när vi varit på judiska läger på sommaren och kommit lite i kontakt med andra judiska barn men annars så, där jag växte upp fanns det ju inga andra judiska barn.

När vi pratar om kultur och media menar hon att hon aldrig haft något särskilt behov av det, men framförallt vet hon inte om det finns.

Det har väl att göra med att jag har dålig kunskap om att det finns, om det nu finns. Hade jag vetat att det hade funnits, då kanske jag hade tagit del av del. Men jag har dålig kunskap om det.

Sammanfattningsvis kan vi se att Doras kompetens är mycket begränsad, hon kan förstå lite men varken talar, läser eller skriver jiddisch. Hon har dock tänkt att hon skulle velat lära sig språket och känner till och med viss skyldighet att föra det vidare. Det finns alltså inga tillfällen där Dora kan använda jiddisch, men hon har viss vilja att göra det.

5.2 GIDS-skalan

I detta avsnitt kommer resultatet att presenteras mot bakgrund av GIDS-skalan. Skalan består som nämnts ovan av åtta stadier där det lägsta stadiet innebär minst utsatthet och det högsta mest.

GIDS-skalans två lägsta stadier, ett och två, innebär att språket används i högre utbildning, i nationell massmedia och inom högre politik. Ingen av informanterna i undersökningen tar upp något som visar på att jiddisch används inom den offentliga sektorn. Den media som nämns är ofta mindre tidningar, barnprogram och internationellt importerat gods. Det finns kurser i jiddisch på Lunds universitet och informanterna, åtminstone Ben, tar upp detta i sin intervju. Carl har själv gått kurser på högre nivå.

Det tredje stadiet innebär att språket används på mindre arbetsplatser när även majoritetspersoner är inblandade. En av intervjupersonerna, Carl, säger att han använder jiddisch på jobbet ibland. Han hänvisar till att han hållit på med projekt som rör jiddisch men också att han då och då möter jiddischtalare i sitt yrke. Detta uppfyller väl knappast kravet för stadie tre. Viktigt är att notera att det rör sig om enskilda tillfällen och att det inte är något som genomsyrat hans arbetsliv i allmänhet.

Stadie fyra innebär att språket används i lägre utbildning. Ingen av intervjupersonerna har läst jiddisch i grundskolan och kan därför inte själva svara på hur det ser ut i nuläget. Dora säger att hon inte tyckt att det känts rimligt att kräva att skolan ska ge utbildning i jiddisch eftersom hon inte pratat det hemma. Ada säger att hon hört sig för om dottern kunde få jiddisch som hemspråk men svaret var även där att de var tvungna att tala det hemma för att det skulle vara möjligt.

Femte stadiet handlar om läs- och skrivkunnighet i språket. Eftersom enbart en av informanterna kan läsa och skriva får det ses som ett tecken på att läs- och skrivkunnigheten i jiddisch är låg och att det generellt är det talade språket som förts vidare. Carl, som kan läsa och skriva har på eget initiativ gått kurser på universitet och skriver ofta eftersom han kommunicerar via chat med jiddischtalare i hög utsträckning.

Det sjätte stadiet, om språket förs vidare i hemmet mellan generationer, är det mest kritiska och om denna uppfylls kan ett språks framtid med större sannolikhet säkerställas än om fallet är det motsatta. Alla informanterna diskuterade sina familjemedlemmars jiddisch och pratade både om hur de själva lärt sig och huruvida de funderat på att lära egna barn jiddisch. Både Ada och Ben, de två äldsta personerna i undersökningen, hade lärt sig språket genom sina familjer. Föräldrarna talade jiddisch med dem och de själva svarade på svenska. Ben är pappa till den yngsta informanten, Dora, och i deras familj talades inte jiddisch hemma när barnen växte upp. Barnen kan några få uttryck och kan förstå lite eftersom de hört språket men man har inte aktivt fört det vidare i familjen. Likadant ser det ut för Adas dotter, de har inte talat jiddisch hemma. Dock har några uttryck och sånger lärts ut. Anledningen har varit att den andra föräldern till barnen/barnet inte talat jiddisch. Carl, som inte lärt sig jiddisch i hemmet, pratar inte jiddisch hemma och har inte någon plan på att skaffa barn.

Sjunde stadiet innebär att många av de talarna som finns använder språket ofta men är över barnafödande ålder. Både Adas dotter och Bens barn är vuxna och de kan förmodas vara över barnafödande ålder. Däremot är en av de yngre i undersökningen jiddischtalare.

Det åttonde stadiet innebär att enbart gamla och spridda modersmålstalare finns kvar. Eftersom tre av informanterna i undersökningen talar jiddisch och ingen av dem är särskilt gammal kan slutsatsen dras att jiddisch inte befinner sig i det allra lägsta stadiet av skalan. Språket är alltså hotat men absolut inte dött.

5.3 Tankar om jiddisch som nationellt minoritetsspråk

På frågan om hur de tycker att tillgången på jiddisch har förändrats efter att det blivit ett nationellt minoritetsspråk svarar alla att de inte märkt någonting. Ada svarar så här:

Nej, det tycker jag inte. Jag har inte märkt någonting, men jag kanske inte har letat. Jag har inte stött på det.

Dora, som är yngst av informanterna, får samma fråga och svarar att hon inte alls vet om något förändrats av att jiddisch fått minoritetsspråksstatus. Men hon tycker att det är viktigt att jiddisch får stöd:

Ja, risken är väl ganska stor att det dör ut om man inte lägger ner resurser på det. Eller utvecklar det på nåt sätt eller förespråkar att man ska lära sig det. Då är ju risken att det dör ut och det vill jag ju inte. Så det är ju klart all hjälp och stöd det kan få är ju positiv.

Carl anser också att det är viktigt att något görs för att säkra språkets framtid i Sverige.

Ja, och det är såhär, jag tänker med många av minoritetsspråken så är det också såhär att det är lite sista timmen på nåt sätt. Men jiddisch känns det lite som att, ja, hade det skett tidigare så hade det kanske kunnat bli ännu mer.

Carl tar också upp förintelsen som en viktig orsak till att språket är så litet nu och att det var mycket större förut. Han lyfter även fram den kulturella identitet som hänger ihop med språket. Ben tycker att språket bör få stöd så länge det finns talare, men är tveksam till hur många som finns kvar efter den egna generationen. Informanterna har dock olika syn på vad som ska göras för språket och vems ansvar det är att revitalisera. Carl tror mycket på kultur och media och säger:

Jag tänker att det är väldigt bra med public service, därför att jag tror inte att jiddisch kommer dra in storkovan. UR är bra på att producera material som kan användas i utbildningssyfte och i klassrum och så vidare, och det kommer ju inte få några rekordtittarsiffror men jag tror att det är väldigt viktigt arbete.

Ben tycker att initiativet måste komma från talarna själva och lyfter fram några personer och några projekt som han tycker har varit bra. Dora tycker också att det hänger på talarna själva men lyfter fram att det kanske behövs ekonomiskt stöd. Hon säger såhär:

Det var en svår fråga. Nä, men nånstans känner jag väl att det är, ändå, alltså jag vet ju att det finns människor som jobbar med, alltså inom judiska församlingen och judiska föreningen, och jag känner nog att de som ändå jobbar heltid med det här att det borde vara frågor eller ansvar som ligger hos dem. // Jag tror att intresset och ansvaret får ligga där, sen att de kan behöva stöd och hjälp för att nå ut i kommunen eller skolan såklart, men jag tror att det måste komma därifrån. Det känns inte logiskt att det skulle komma från någon annan än församlingen eller föreningen.

Även Ada tycker att det är viktigt att det ges ekonomiskt stöd till jiddisch. Hon skulle gärna se att pengarna gick till utbildning i språket och att jiddisch skulle ges som hemspråk, som numera heter modersmålsundervisning.

Alla informanterna har liknande erfarenheter om allmänhetens okunskap om språket. Många vet inte ens vad jiddisch är för något. Dora säger såhär:

Nej, det kan jag nästan säga direkt att det nästan aldrig kommer på tal. Det känns som att det är väldigt låg kunskap om det.

De gånger språket har kommit på tal har hon själv tagit upp det och det har visat sig att folk inte ens vet att språket finns. Ben och Ada har dock båda två fått fler reaktioner på att vara judar än på att de pratar jiddisch. Ingen av dem har tänkt på att situationen skulle ha förändrats av att jiddisch blev nationellt minoritetsspråk. Carl säger att han tror att det nog kan vara fler som känner till jiddisch efter att det fått minoritetsspråksstatus, men att han ändå träffat på människor som inte känt till att det är så. Han berättar om projekt som pågått med alla minoritetsspråken tillsammans och att det har varit väldigt positiva upplevelser.

5.4 Jämförelse med tidigare forskning

I resultatet framkommer både likheter och skillnader att finna i jämförelse med den undersökning Sznajderman-Rytz (2007) gjort och som presenteras i kapitel 3.6. Det är viktigt att betona att undersökningarna inte är utförda med samma metod och att det skiljer några år mellan dem.

De likheter som finns är att informanterna i bägge undersökningarna pratar jiddisch i högre utsträckning än de läser och skriver. Det är också mycket vanligare att äldre släktingar kan språket än yngre. Undantaget i denna undersökning är informanten Carl. I båda undersökningarna visar informanterna ett intresse för språket och tycker att jiddisch är viktigt för dem, och viktigt att bevara. Informanterna verkar överens i båda undersökningarna om att studier av språket helst sker på ledig tid.

Skillnader i undersökningarna är flera. I enkätundersökningen anger flera av informanterna att några olika saker blir bättre av att jiddisch är ett nationellt minoritetsspråk. I min undersökning tycker informanterna dock inte att statusen knappt har gjort någon skillnad alls. Det finns även vissa skillnader i hur de vill att jiddisch ska få stöd som språk. I min studie kom olika åsikter fram om utbildningen och hur den eventuellt skulle kunna se ut. Det var inte helt självklart att jiddisch i skolan var den främsta åtgärden. Däremot lyfts media fram starkt av både Carl och Ada. Bara Carl har lärt sig jiddisch via studier i denna undersökning. Eftersom detta skett på universitet skiljer det sig från den Sznajderman-Rytz rapport där studier främst skett på veckoslutsseminarier. På frågan om vad jiddisch betyder för dem anger informanterna i Sznajderman-Rytz rapport flera svar. I min undersökning är det familjen som framförallt framhålls och de andra alternativen nämns bara i förbigående.

5.5 Sammanfattning

De två äldre informanterna, Ada och Ben, kan båda prata jiddisch relativt obehindrat och menar att deras språkkunskap räcker för att klara de flesta situationer. Carl uppskattar också att han kan prata i de flesta situationer medan Dora bara kan några enstaka fraser. Av alla informanterna är det bara Carl, den yngre mannen, som kan läsa och skriva. De som kan språket använder det gärna och har inte uppfattat att det skulle finnas någon uttalad negativ attityd mot språket. Däremot upplever alla att det är få som känner till det. Ingen av informanterna har lärt sina barn eller tänker lära eventuella barn att prata jiddisch. Ingen av informanterna har läst jiddisch i skolan.

6 Diskussion av resultat

I detta kapitel diskuteras resultatet. Först kommer en diskussion om resultatet mot bakgrund av Grins förutsättningar för språkbruk, följt av språkets placering i GIDS-skalan. Därefter diskuteras hur informanterna tänker kring jiddisch som nationellt minoritetsspråk, resultatet i jämförelse med tidigare forskning och till sist några avslutande reflektioner.

6.1 Diskussion av resultat i förhållande till förutsättningar för språkbruk

Informanternas spridda kompetens sträcker sig från nästan ingen kunskap alls till uppfattningen att jiddisch är deras förstaspråk. För just dessa personers del har kunskap i språket utvecklats antingen inom familjen eller från gediget intresse och stort engagemang. Ingen av de äldre informanterna kan läsa, vilket tyder på att språket använts enbart hemma och socialt inom gruppen. Det blir här tydligt att utbildningssystemet inte har fångat upp de som skulle ha kunnat utveckla ett skriftspråk. Kanske hade talarnas benägenhet att föra vidare språket om de haft tillgång till en standardiserad variant av det. Precis som tidigare har framgått är det viktigt att ett minoritetsspråk används och förs vidare i hemmet. En förutsättning för detta är att språket har en tillräckligt hög status och att föräldrar som kan språket också upplever att det är både legitimt och önskvärt att föra det vidare. För att språkets status ska öka, eller hållas tillräckligt hög, krävs en standardisering av språket. Det finns ett standardiserat skriftspråk för jiddisch, problemet ligger snarare i den bristande kompetens som informanterna har eftersom de inte kan tillgodogöra sig den standardiserade varianten. En av de yngre informanterna har lärt sig tala, läsa och skriva på eget initiativ vilket kan tyda på att språket trots allt har en status hög nog att locka fler till utbildningen. Däremot har denne informant inget judiskt ursprung. Språket är annars kopplat till judendomen och den judiska gruppen. De nationella minoriteterna har fått denna status bl.a. för att de varit utsatta i samhället. En person som inte behöver ingå i gruppen, utan kan välja själv när hen vill tillskriva sig egenskapen jiddischtalare, är sannolikt mindre känslig för gruppens eventuella stigmatisering. För hen är drivkraften viljan att tala. Ingen av informanterna säger själva att de upplevt jiddisch som ett språk som folk tyckte illa om, däremot lyfter de fram att det var ett relativt okänt språk. Dock är språkets status kopplat till hur användbart det är eller uppfattas vara. Om språkets anses sämre eller mindre användbart än majoritetsspråket har det lägre status.

De tillfällen som förekommer att använda språket är främst skapade av talarna själva, vilka aktivt söker upp varandra. Det är självklart bra att de som kan språket gärna talar med varandra men det är önskvärt, både från informanterna i undersökningen och ur språkrevitaliseringssynpunkt, att fler och mer officiella tillfällen att använda språket börjar komma till. Informanterna pekar på några sätt att få ökad tillgång av språket, som undervisning i språket, talböcker och mer tillgång på media generellt. Ett problem är att de som talar jiddisch inte alltid kan läsa vilket gör att den jiddisch som trycks, så som i tidningar, ändå inte är möjlig för talarna att ta del av. Här kan vi återknyta till

utbildningen i skriftspråket, som Grin berör flera gånger och som i mångt och mycket är kärnan i språkrevitaliseringen.

6.2 Diskussion av resultat i förhållande till GIDS-skalan

Vad informanterna sagt går i stor utsträckning att relatera till GIDS-skalan, exempelvis att Ben talar jiddisch men inte fört språket vidare till sin dotter, Dora. Däremot är det viktigt att ha i åtanke att skalan är skapad för att analysera ett helt språk och inte de enskilda individernas val. Det går med andra ord inte att baserat enbart på denna undersökning placera in jiddisch på ett särskilt stadium i skalan. Samtidigt är det stor skillnad mellan informanterna i gruppen, trots att det bara är fyra medverkande. Carl, som är näst yngst i undersökningen, håller aktivt igång sitt språk och läser kurser på universitet samt tar del av media. Den yngsta i undersökningen Dora, ger en helt annan bild av läget utifrån sina personliga erfarenheter. Hon tar nästan aldrig del av något med jiddischkoppling och har aldrig lärt sig språket. Eftersom svaren skiljer sig mellan informanterna är det alltså svårt att säga något konkret om var jiddisch placerar sig på skalan. Det går dock att utesluta de lägre graderna då språket är mycket hotat. Samtidigt finns också bevis på att det finns människor som är relativt unga och är delaktiga i samhället som kan språket och brukar det.

6.3 Diskussion av resultat i förhållande till informanternas tankar om jiddisch som nationellt minoritetsspråk

Den judiska gruppen är väl integrerad i samhället i stort och det finns många inom gruppen som är ambivalenta till att jiddisch ska vara ett nationellt minoritetsspråk. I båda källorna från projektet vid Institutet för språk och folkminnen om judisk vardag finns beskrivningar av hur synen på jiddisch är bland en del personer i den icke-jiddischtalande judiska gruppen. En del ser det som onödigt att lägga pengar på språket eftersom jiddisch enligt dem är ett nästan dött språk och ingen använder det. I motsättning till denna uppfattning finns informanterna i denna undersökning som varken är "utdöda" eller uttrycker att språket borde försvinna. Alla är dock inte lika positiva till möjligheten själva börja använda språket mer, men det finns en uttryckt önskan om att språket får hjälp att överleva.

Möjligen kan denna relativt positiva syn på språket ha påverkats av vilka personer som är representerade i studien. Informanterna är med för att de har en koppling till jiddisch. De som inte upplever att de har det är alltså inte representerade här. Det kan också vara kopplat till undersökningens metod. Informanterna har träffat mig personligen och det har hela tiden varit öppet att undersökningen handlar om jiddisch. De vet också att det är en språkvetenskaplig uppsats som kommer att beröra språkplanering och revitalisering. Det är inte omöjligt att detta får dem att vilja uttrycka sig positivt till dessa aspekter av språket. Hade det varit en mindre personlig undersökningsform hade det kanske kommit fram andra tankar kring just detta.

6.4 Diskussion av resultat i jämförelse med tidigare forskning

Det är svårt att veta hur många svenskar som kan jiddisch och hur bra de talar, läser och skriver. Den här undersökningen har på många sätt bekräftat den bild beskrivits i tidigare undersökningar. Ett exempel på tidigare forskning som diskuterats är rapporten om läget för jiddisch i Sverige av Sznajderman-Rytz (2007). Även om det finns likheter mellan den undersökningen och det som presenterats i den här uppsatsen så finns det viktiga skillnader att uppmärksamma. Den här uppsatsen presenterar bara fyra personers åsikter, tankar och erfarenheter. Den är gjord med kvalitativa intervjuer. Enkätundersökningen av Sznajderman-Rytz var huvudsakligen kvantitativ. Det skiljer också några år mellan undersökningarna.

Eftersom det är så stor skillnad mellan undersökningarna är det svårt att dra slutsatser kring dem. Det går inte att direkt se någon förändring över tid eller se skillnader mellan olika åldrar eller män och kvinnor. Istället kan undersökningarna komplettera varandra. Den ena ger en översikt av läget för jiddisch och den andra en djupare förståelse av hur några personer med anknytning till språket faktiskt ser på det. Något som är viktigt att lyfta fram är att informanter i båda undersökningarna är positiva till språkrevitalisering.

6.5 Avslutande reflektioner och förslag på fortsatta studier

Den här uppsatsen har berört det nationella minoritetsspråket jiddisch och lyft fram erfarenheter hos fyra personer med anknytning till språket. Resultatet har visat att språket är mycket viktigt för dem som kan det och att det är starkt knutet till familjen och det judiska arvet. Det har också blivit tydligt att det finns en ny typ av talare som inte diskuterats i så stor utsträckning förut, den icke-judiske som helt enkelt är nyfiken på språk.

Hur framtiden ser ut för jiddisch i Sverige går inte att säkert säga. Det finns anledning att tro att det kommer behövas mer arbete än vad som görs idag för att språket ska kunna återhämta sig. Kanske är det till och med så att kunskapen om språket kommer att behöva importeras från USA eller Israel. Redan idag berättar informanterna att de passar på att prata jiddisch när de är utomlands.

Under studiens gång har det kommit upp flera aspekter av jiddisch och talarna som skulle vara spännande att undersöka närmare. Till dem hör det internationella perspektivet. Jiddisch är egentligen inte ett extremt litet språk och definitivt inte lika hotat internationellt som i Sverige. Att se vad detta kan innebära för revitaliseringen är ett intressant område att utforska. Jiddisch som kulturellt språk är också intressant att undersöka, inte minst då en av informanterna lyfter fram det som något som skulle kunna locka unga till språket. Även studier med tydligare fokus på attityder till språket skulle vara av intresse, och då inte bara de som kan språket eller har anknytning till det. Även andra människors attityder, inom judiska föreningar och församlingen och inom politiken är

viktiga. Undersökningar med fler informanter som kan ge ännu fler perspektiv eller möjlighet till återkoppling med informanter som varit med i tidigare undersökning skulle kunna bidra med kunskap i arbetet med revitaliseringen.

Referenser

Stadgar och Lagar

SFS 2009:724 *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk*. Stockholm: Kulturdepartementet

SFS 2009:600 *Språklag*. Stockholm: Kulturdepartementet

European Charter for Regional and Minority Languages, 1992, European Treaty Series – No. 148,
Europarådet

SÖ 2000:3 *Europeisk stadga om landsdel- eller minoritetsspråk*. Strasbourg: Utrikesdepartementet

Litteratur

Bijvoet, Ellen 2013: *Språkattityder I: Sociolingvistik 2:a upplagan*, Stockholm. s. 122-157

Boyd, Sally & Gadellii, Karl Erland 1999: *Vem tillhör talgemenskapen? Om jiddisch i Sverige*

I: Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråksperspektiv. Lund. s. 299-328

Börestam, Ulla och Huss, Leena 2001: *Språkliga möten – tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund

Fishman, Joshua 1991: *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundation of Assistance to Threatened Languages I: Multilingual Matters 76*. Clevedon. s. 87-88

Bremer, Kåre m.fl. *Förslag till fördelning av särskilda åtaganden inom den högre utbildningen i språk* Rapport från Utbildningsdepartementet. (PDF-dokument) Hämtat från

<http://www.sol.lu.se/uploads/media/smaspraken.pdf>. Publicerat 2006-11-27

Grin, François 2003: *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. Basingstok

Huss, Leena 2012: *Kunskapsöversikt om nationella minoriteter*. Rapport från riksdagen 2011/2012

RFR11 (PDF-dokument) Hämtat från [http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utredningar/Rapporter-fran-riksdagen/rfr-201112-RFR11-_GZ0WRFR11/)

[Lagar/Utredningar/Rapporter-fran-riksdagen/rfr-201112-RFR11-_GZ0WRFR11/](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utredningar/Rapporter-fran-riksdagen/rfr-201112-RFR11-_GZ0WRFR11/)

Lainio, Jarmo 2013: *Tvåspråkighet och språkkontakter i Sverige I: Sociolingvistik 2:a upplagan*, Stockholm. s. 274-312

Melerska, Dorota 2011: *Älvdalskans placering på Joshua Fishmans skala över hotade språk*

I: Multienthnicity 3 Uppsala universitet (PDF-dokument) Hämtat från

http://www.valentin.uu.se/digitalAssets/110/110870_me33_online_fine2.pdf. Hämtat 2014-05-20

Nylund Skog, Susanne 2012: *Livets vägar – svenska judinnors berättelse om förskingring, förintelse, förtryck och frihet*, Uppsala

Parkvall, Mikael 2009: *Sveriges språk - vem talar vad och var?* Stockholm

Sznajderman-Rytz, Susanne 2003: *Jiddisch i Sveriges officiella minoritetsspråk – en kort presentation*. Stockholm

Sznajderman-Rytz, Susanne 2007: *Jiddisch – ett språk utan land med hemvist i Sverige* (PDF-dokument) Hämtat från http://www.jfst.se/dokument/jiddischstudie_080117.pdf Hämtat 2014-05-20

Arkiv

Judiskt vardagsliv. Institutet för språk och folkminnen, Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala.
DFU 39579 – 39603

Bilaga 1.

Intervjufrågor

Be informanten presentera sig kort: namn, ålder, sysselsättning, fritidsintressen, bakgrund och annat som denne vill ta upp.

Pratar du jiddisch?

På vilken nivå?

Skulle du kalla det ditt modersmål?

Kan du föra ett samtal på jiddisch?

Skulle du kunna prata jiddisch i vilken situation som helst?

Om inte, i vilka situationer kan du det?

Skriver du jiddisch?

På vilken nivå?

Vilka texter skriver du på jiddisch?

Skulle du kunna skriva även annat?

Skulle du vilja kunna skriva även annat?

Läser du jiddisch?

På vilken nivå?

Vilken typ av texter läser du?

Skulle du kunna läsa andra typer av texter?

Vem i din familj talar jiddisch?

Föräldrar?

Syskon?

Mor och farföräldrar?

Andra släktingar?

Barn?

Är jiddisch det språk som ni vanligen/ibland talar med varandra?

Tror du att du kommer tala jiddisch med din familj i framtiden?

Finns det någon utanför din familj som du talar/skulle vilja tala jiddisch med?

Tar du del av media på Jiddisch? Tidningar, tv, musik osv.

Varför/varför inte?

Finns det tillgängligt?

Håller det tillräckligt hög kvalitet?

Andra kommentarer om media på jiddisch.

När och var har du lärt dig jiddisch?

Grundskolan?

Kurser (utanför grundskola och gymnasium)?

Kurser på universitet?

Genom familjen?

Annat?)

Var skulle du vilja lära dig (mer) jiddisch?

Grundskolan?

Kurser (utanför grundskola och gymnasium)?

Kurser på universitet?

Genom familjen?

Språkbad?

Annat?

I vilka sammanhang känns det relevant att kunna jiddisch?

I hemmet?

I religiösa sammanhang?

I skolan?

Med kompisar?

På resor runt om i världen?

Annat?

Använder du jiddisch i de situationer du kan?

Varför då?

Varför inte?

Känns det viktigt att jiddisch får stöd?

Varför då/varför inte?

På vilket sätt i så fall?

Av vem?

Har du märkt någon skillnad på hur tillgången på jiddisch(?) förändrats efter att det fått status som minoritetsspråk?

Har du märkt någon skillnad på hur attityden till jiddisch(?) förändrats efter att det fått status som minoritetsspråk? (Hos talare och andra)